

RAPPORT 2012:36

TYRESÖ KYRKA

Antikvarisk medverkan vid renovering av södra långhusporten samt installation av kronhiss vid Tyresö kyrka, Tyresö socken, Tyresö kommun, Södermanland.

Albin Uller

Tyresö kyrka

Antikvarisk medverkan vid renovering av södra långhusporten samt installation av kronhiss vid Tyresö kyrka, Tyresö socken, Tyresö kommun, Södermanland.

Rapport 2012:36

Albin Uller

Rapporten finns i PDF-format på adressen
www.stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Foto: Albin Uller
Omslagsbild: Bild nr Lp 201200934
Redaktionell bearbetning: Göran Werthwein
Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133
Nacka 2013

Innehåll

Administrativa uppgifter	6
Sammanfattning av utförda åtgärder	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	7
Utförda åtgärder	7
Avvikelser från arbetshandlingar	13
Iakttagelser under utförda åtgärder	13
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	13
Övriga handlingar med relevans för ärendet	14

Administrativa uppgifter

Objekt:	Tyresö kyrka
Socken:	Tyresö
Kommun:	Tyresö
Landskap:	Södermanland
Arbetshandlingar:	Byggnadshyttan på Gotland
Länsstyrelsens beslut:	dnr 433-6196-2012
Byggherre/beställare:	Tyresö församling
Entreprenör:	Byggnadshyttan på Gotland
Antikvarisk medverkan:	Stockholms läns museum genom Albin Uller
Byggnadstid:	2012-09 – 2012-11
Antikvarisk slutbesiktning:	2012-11-22

Sammanfattning av utförda åtgärder

Södra långhusportens rötskadade trästomme har åtgärdats. Portens skadade kopparbeklädnad har försiktigt vikts runt nederkanten efter det att det rötskadade träet avlägsnats. Tröskeln har höjts upp till nuvarande marknivå genom att en kalksten har placerats ovanpå den gamla sandstenströskeln.

Ljuskronan i det östra korvalvet har fått en kronhiss med linhjul samt motvikt installerad för att kunna sänkas ned när ljusen ska tändas eller släckas samt för att underlätta rengöring.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

1633 bildade Tyresö med omnejd egen socken. Vid första sockenstämman konstaterades att det fanns ett stort behov av en egen begravningsplats. Inte långt senare skänkte Gabriel Oxenstierna mark till en ny kyrkogård och den kyrka som han lät bygga på egen bekostnad. Kyrkan skulle tjäna som slotts- och gravkyrka för ägarna till slottet, men också som församlingskyrka. Församlingsborna stödde bygget med arbetsinsatser. Samarbetet synliggjordes i bogårdsmuren från 1646, där man har murat nischer med gårdarnas namn inristade.

Kyrkobygget sattes igång 1638 och pågick under två år. Vid kyrkans invigning den 9 mars 1641 begravdes även dess patronus Gabriel Oxenstierna. Invigningen och begravningen, som var mycket uppmärksammas, tog sin början i Storkyrkan i Stockholm där cirka 2 000 gäster deltog. Strax väster om ån, nära dess utlopp, ligger lilla Tyresö, som i äldre tid var omflutet av vatten. Här låg en äldre Tyresö gård, föregångaren till slottet. Nedanför slottet, åt sjösidan, utbreder sig en engelsk park. I norr finns en handelsträdgård med växthus och trädgårdsmästarbostad. Den inre delen av Kalvfjärden domineras i dag av villabebyggelse för åretruntboende.

Utförda åtgärder

Den södra långhusporten har under en längre tid haft problem med stort fuktpåslag, särskilt vintertid, pga att det varit en kraftig nivåskillnad mellan den yttre och inre tröskeln. Detta har lett till att snö har samlats i den grop som den inre tröskeln bildat med följd att vatten har runnit in i kyrkan. Detta har förstärkts genom att den inre tröskeln har haft en felaktig lutning in mot porten. Till följd av detta har portens trästomme fått rötskador i underkant. Vid reparationen visade sig dock träet vara av mycket god kvalitet och en betydligt mindre del än befarat behövde avlägsnas. Kopparbeklädningen på portens utsida var även den något skadad nertill och har nu försiktigt vikts in under dörren som skydd för ändträet. För att förhindra nya fuktskador har den inre tröskeln kompletterats med en kalksten som ansluter till den nu rådande marknivån. Under den nya stenen har det borrats ett antal diagonala dräneringshål och den har fått en svag lutning ut mot kyrkogården. Utförandet på

Figur 1.
Tröskel och port innan
åtgärd. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200926.

Figur 2.
Tröskel och port innan
åtgärd. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200928.

Figur 3.
Tröskel och port innan
åtgärd. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200930.

Figur 4.
Tröskel och port efter
åtgärd. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200935.

Figur 5.
Tröskel efter åtgärd. Foto Albin Uller 2012. Lp 201200948.

Figur 6.
Tröskel och port efter åtgärd. Foto Albin Uller 2012. Lp 201200945.

Figur 7.
Tröskel efter åtgärd. Foto Albin Uller 2012. Lp 201200950.

själva stenen är dock tveksamt då den genom sin ytbehandling i allt för hög grad påminner om marmor.

Kronhissen i det östra korvalvet har installerats för att underlätta vid tändning och släckning av de levande ljusen samt för att enklare kunna rengöra kronan vid behov. Befintlig genomförning användes för den vajer som kronan nu hänger i. Den löper i sin tur genom dubbla fyrkantsrör som styr kronan så att den inte kan snurra. För

Figur 8.
Den tidigare upphängingen
och genomförningen i
valvet. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200933.

Figur 9.
Den nya upphängningen och
genomförningen i valvet. Foto
Albin Uller 2012. Lp 201200953.

Figur 10.
Vajer och linhjul. Foto Albin Uller
2012. Lp 201200952.

Figur 11.
Stålkorgen som fungerar som
motvikt. Foto Albin Uller 2012.
Lp 201200954.

att klara detta har en mindre betongplatta gjutits ovanpå valvet och linhjul har monterats i de befintliga takstolarna som har förstärkts något. Som motvikt till kronan används en rektangulär stålkorg fylld med tyngder.

Avvikelser från arbetshandlingar

Inga avvikelser förekom.

lakttagelser under utförda åtgärder

I samband med de markarbeten som samtidigt utfördes på kyrkogården hittade man sandstensplattor precis utanför porten. Dessa låg på samma nivå som den ursprungliga tröskeln och är troligen rester från den tidigare beläggningen av gångarna på kyrkogården. Stenarna kunde inte sparas på plats då de låg för grunt för att den nya beläggningen med smågatsten skulle fungera. Bilder på detta finns i rapporten som gäller för markarbetet, rapportnr 2012:35.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Åtgärderna utfördes i enlighet med gällande arbetshandlingar och tillstånd. Beslut om avsteg och tillkommande åtgärder genomfördes under fortlöpande dialog med

hantverkaren och ansvarig handläggare på länsstyrelsen. Länsmuseet ställer sig dock tveksamt till den kalksten som har använts för att komplettera tröskeln. Den påminner genom sin ytbehandling snarast om marmor vilket är ett helt främmande material i denna sandstensportal. Enligt uppgift ska stenen relativt snabbt anta en mindre iögonfallande kulör och en mindre blank yta. Om detta inte sker inom de närmsta åren förespråkar länsmuseet att stenen ersätts med en sandsten som till kulör och struktur är anpassad till portalens utseende.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Inga handlingar bifogas ärendet.